

■ A Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete 2022. június 20–22. között tartotta vándorgyűlését Budapesten, amelynek tartalmáról e lapszámunkban olvasható részletes tudósítás. A következőkben az ott elhangzott előadások közül adunk közre kettőt írott, szerkesztett változatban.

Bernád Rita-Magdolna

A levéltáros szakma újabb kihívása: a levéltár-pedagógia

Gyermekprogramok a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltárban

A levéltár-pedagógiai foglalkozások szolgáltatássá válásának rövid története

A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár összesen kilenc gyűjtőlevéltárból áll, amelyek nyolc városban működnek (Gyulafehérvár, Kolozsvár, Szamosújvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós és Csíkszereda). Elsőként a központi, gyulafehérvári érseki levéltárban tartottak levéltári órákat a 2010-es évek közepe táján a Hittudományi Főiskola növendékeinek, amelyek raktárlátogatással egybekötött egyház-igazgatástani tanóráknak minősültek.

A fiatalabb iskolás korosztály részére tervezett, gyakorlati foglalkozásokat is magában foglaló négyórás program megtartására először 2016. április 19-én került sor Gyergyószentmiklóson, az akkori első osztályosokkal egy alternatív oktatási héten.¹ A kezdeményezés személyes érintettség révén, első osztályos kisgyermek szülőjeként, a pedagógussal való közvetlen kapcsolat segítségével kezdődött. Innentől kezdve a színes tematikájú látogatásból egy újabb levéltári szolgáltatás született az erdélyi magyar levéltárak életében, a levéltár-pedagógia.² Az ekkor nyújtott levéltári diákprogram tetszetős tartalma és különleges híre hamar elterjedt a környék iskolái között. Napjainkig felkeresik levéltárainkat elemi és középiskolai osztályok is, rendszerint a román közoktatási tanrend részét képező *Iskola Másként Hét* keretében, gyűjteménylátogatás és napi szakfoglalkozások céljából.³ A népszerűsítés „szájhagyomány” útján történik, általában egyik tanerőtől

¹ <https://ersekse.ro/hu/content/leveltarpedagogiai-nap-gyulafehervari-foegyhazmegyei-leveltargyergyoszentmiklosi> (A letöltés ideje: 2022. szeptember 16.)

² <https://romkat.ro/2017/06/08/ujabb-leveltar-pedagogiai-foglalkozas-a-gyergyoszentmiklosi-gyujtoleveltarban/> (A letöltés ideje: 2022. szeptember 16.)

³ Az *Iskola Másként Hét* egy olyan alternatív tanhét, amelyet a Tanügyminisztérium rendelt el 2012-ben. Tulajdonképpen egy nemformális oktatási időszak, amely nem a szokványos környezetben történik. Célja, hogy az ország valamennyi oktatási intézményéből, az óvodásoktól az érettségizőkig, bevonjanak mindenkit egy egyhetes interaktív programsorozatba, általában a tanév második félévében, amikor az óvodások és a diákok többféle közegben megfordulhatnak, gyakorlati tevékenységeket

értésül a másik pedagógus kolléga, illetve a szülők ajánlják a tanítónak vagy az osztályfőnöknek olyan szülői értekezletek alkalmával, amelyeken előzetesen az alternatív oktatási hét tartalmát tárgyalják és állítják össze.

A gyermekekkel végzett tevékenységeknek nagy előrelépést biztosított 2019-ben egy Bethlen Gábor Alap által közzétett pályázat, amelyet *Gyermekbarát programok* címmel hirdettek meg. Az ekkori nyertes pályázatnak köszönhetően sikerült megalapozni a levéltár-pedagógiai műveletekhez elengedhetetlen technikai alapkészletet, az eszközöket (például különböző pecsétnyomók, írógépszalagok), valamint beszerezni a kézzel készíthető munkákhoz szükséges anyagokat (pecsétviasz, kartonok, színes papírok, írószerek, ragasztók).

A levéltárban zajló oktatási alkalmak gyakoriságának és a növekvő tendenciának köszönhetően 2022 márciusától a levéltár-pedagógiai foglalkozás hivatalosan is bekerült a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár szolgáltatásai közé, egy iskolai napos (4–5 órás) pedagógiai program és egy egyhetes levéltári tábor keretében.

A levéltári foglalkozások eddigi helyszínei és résztvevői

A kifejezetten elemi és középiskolai csoportok részére szervezett levéltári tevékenységek eddig három városban valósultak meg. Csíkszeredából a Nagy Imre Általános Iskola, a Petőfi Sándor Általános Iskola, a Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium⁴ és a Márton Áron Főgimnázium 1–12. osztályos diákjai vettek részt hasonló programokon a Csíksomlyón létesült Csíkszeredai Gyűjtőlevéltárban, Könyvtárban és Restaurátor Műhelyben.

Székyudvarhelyen a Tamási Áron Gimnázium 9–12. osztályos tanulói, míg Gyergyószentmiklóson a Fogarasy Mihály Általános Iskola, a Vaskertes Általános Iskola, a Kós Károly Általános Iskola és a Salamon Ernő Elméleti Líceum 1–12. osztályos iskolásai részesültek a gyakorlati képzésekben.

2016-tól napjainkig együttesen 17 gyermekcsoport, vagyis 560 diák vett részt az intézmény nyújtotta levéltári tevékenységeken.

A foglalkozások típusai

Az egynapos levéltár-pedagógiai és a tábori tevékenységek is nyolc foglalkozástípus köré szerveződnek. Ezeket az alábbiakban részletesebben ismertetem.

Gyűjteménylátogatás

Az iratgyűjtemény látogatásának célja a vizuális élménynyújtáson túl az elméleti szakismertetek közvetítése, sajátos levéltártani kifejezések (fond, állag, proveniencia, pertinencia)

végezhetnek vagy éppen különféle szociális helyzeteket ismerhetnek meg. A javasolt elfoglaltságok összegyűjtése, megtervezése és lebonyolítása a tanügyi személyzet feladata.

⁴ Hargita Népe. 2019. október 17.

tanítása. A levéltárban különböző irattípusokkal ismerkedhetnek (anyakönyv, iktatott irat, számadáskönyv, jegyzőkönyv, historia domus, személyi hagyaték, tervrajz, fotó), valamint megtapasztalhatják a tárolási körülményeket és az ehhez kapcsolódó terminológiát is rögzíthetik (mikroklíma, termohigrométer, Salgó polc, savmentes doboz, pallium). A könyvtárlátogatás alkalmával példák szemléltetésén keresztül lehet olyan fogalmakat tisztázni, mint az ősnymtatvány, antikva és régi könyv, valamint egyéni kérésre kötetek azonosítása, kötésük anyagainak felismerése és a könyv tartalmi megállapítása is megtörténik. Amennyiben a foglalkozás Csíkszeredában zajlik, és a restaurátorműhely is sorra kerül, itt különleges gépekkel, berendezésekkel, változatos szerszámokkal, eszközökkel és restaurátori anyagokkal is kapcsolatba kerülhetnek a résztvevő diákok.

Oklevél- és dokumentumkészítés

Ez a foglalkozás segíti a diákot eligazodni a különböző korok oklevelei és dokumentumai között, és felismerni egy irat keletkezésének idejét pusztán a formai ismertetőjegyek - így például íráskép, íróanyag, íráshordozó anyag, hitelesítési technika – segítségével. A tanulók igény szerint a levéltári irat három különböző típusát készíthetik el, ezáltal az elméleti bevezető oktatás során tanultakat gyakorlattal mélyíthetik el.

a) Középkori oklevél

Elsőként egy középkori, függőpecséttel hitelesített kiváltságlevél formai részeivel ismerkedhetnek, majd pergamenutánzatú, krémsárga árnyalatú kartonlapokból saját oklevelet hoznak létre. A plicatura felhajtása után fekete tintába mártogatott pennával (lúdtollal) vagy stylusszal (nád- vagy fapálcikával) és egy előre kikészített gótikus ábécéminta segítségével gyakorolhatják az írást. A tintafőlöslég eltávolításához itatóspárnát is használhatnak. Az így elkészült oklevelet helyben, közösen főzött, ételfestékkel pirosra színezett, só-liszt alapú gyurmából formázott függőpecséttel hitelesíthetik, amelyet sodrott pamutzsinórral illesztenek az oklevélhez. A befűzött lecsüngő zsinórszálakra gombóc alakban elhelyezett piros gyurma a korabeli méhviasz képlékeny anyagát helyettesíti, amelybe fémből készült, fakszimile pecsétnyomót nyomnak, hogy az oklevélkibocsátás utolsó és egyben egyik legfontosabb mozzanatát is megtapasztalják.

b) Újkori zárt, bizalmas tartalmú levél és modern kori kiváltságlevél

A titkos tartalmú levél készítése könnyen hajtogatható, krémes árnyalatú papíriveret feltételez változatos, álló és fekvő formákban, amelyet a tűréstechnika elsajátítása után zárópecséttel erősítenek meg.

A modern kori nyílt tartalmú levelet (pl. kiváltságlevél, anyakönyvi igazolás, kano-noki kinevezés) hasonló árnyalatú papírlapból készítik, pennával és tintával, egy fény-másolat vagy fotó alapján. Az így nyert leveleket a tanoncok rányomott viaszpecséttel „autentifikálják”.

A vörös pecsétviaszt viaszkanálban olvasztják meg gyertyaláng fölött és háromféle pecsétnyomóval rögzíthetik az oklevélhez. Az egyik a berecki plébánia 1840-ben öntött pecsétnyomójának a rekonstrukciója, Szent Miklós védőszent ábrázolásával (átmérője 30 mm), a másik a gyulafehérvári székeskáptalan 18. századi typariumának a hasonmása, Szent Mihály arkangyallal a pecsétképen (átmérője 50 mm), míg a harmadik egy életfát megjelenítő, 25 mm átmérőjű, szakboltokból beszerzett typarium.

c) 20. századi hivatalos levél

A különböző korszakok változó íráshordozóinak és íróeszközeinek érzékeltetése és megtapasztalása érdekében az iskolások régi, használaton kívüli írógépeket is kipróbálhatnak, amelyekkel levelet gépelhetnek. A másolatok készítéséhez indigót is használnak. A pedagógiai foglalkozásokhoz használt írógépek között van 1936-ban gyártott Diplomát Simplex márkájú, 1946-ban Kanadában gyártott Underwood Universal, 1960-ban Svájcban gyártott Gabriele Triumph darab és egy szintén svájci előállítású, 1963-as Hermes Media 3 típus is. Az írógépek „legfiatalabb” darabját az 1980-as évek elején gyártották. Ezek az írógépek a levéltári- és könyvtári gyűjtőutak alkalmával plébániákról, valamint papi hagyatékokból kerültek a levéltár gyűjteményébe.

A 20. századi hivatalos levelek elkészítésének végeztével a hitelesítéshez használaton kívüli plébániai gumibélyegzőt és tuspárnát alkalmaznak. Más esetben a kész okmányt egy szintén káptalani pecsétkép alapján gyártott száraz pecsétnyomóval bélyegzik meg.

Magyar paleográfia

Az iratolvasási gyakorlat főként középiskolás diákok esetében végezhető sikerrel. A paleográfia óra a kora újkori iratok olvasását biztosítja kétféle átírási módszerrel (betűhűség, korhűség). Az egyik leggyakrabban olvasott oklevél Bethlen Gábor konvenciója Krasznay Tamás szakácmesterével, amely 1613. november 28-án kelt.⁵ Erről a diákok fényképmásolatot kapnak kézhez és kétféle átírást is jegyzetekkel, amely az esetleges elakadásnál segítségül szolgál számukra. A dokumentum sorait felváltva olvassák, a rövidítéseket és a kancelláriai formulákat feloldják, értelmezik. Az idegen szavakat, latin kifejezéseket közösen interpretálják szótörténeti táruk és szótárak segítségével. Egy másik, erre az alkalomra rendszeresen használt oklevél 1646 szeptemberében, Csíknagyboldogasszonyban keletkezett és az eljárás hasonló a Bethlen Gábor-féle oklevél értelmezéséhez.

Az iratolvasási gyakorlat előkészítésekor lényeges szempont az olvasásra szánt irat gondos kiválasztása, ugyanis az írásképepsége, a betűvezetés tisztasága és könnyedsége szavatolja a kezdeti sikerélményt.

⁵ Az oklevél átírásához lásd Bernád Rita: Cum să edităm izvoarele arhivistice? In: Cum scirem istoria? Apelul la științe și dezvoltările metodologice contemporane. Alba Iulia, 2003. 130.

Könyvkészítés

A levéltár-pedagógiai kínálat egyik legkomplexebb ténykedése a könyvkészítés, amely gondos előkészületet igényel és több eszközre, illetve alapanyagra van szükség hozzá. Ezért az ifjancok általában tábori időszakban készíthetnek merített papírt hagyományos módszerekkel, növényi rostokból, mint például száraz nádszár és nádvirág, továbbá újrahasznosított papírból, a résztvevők által hozott, kiselejtezett ponyvakönyvekből és régi iskolás füzetekből.⁶ Az előkészítés szorgos és kitarító fizikai munkát igényel, ugyanis a száraz nádakat és az újrahasznosításra szánt papírlapokat össze kell aprítani kézzel vagy ollóval, beáztatni, majd alaposan összeturmixolni. Ebből sűrű pép készül, amelyhez cellulózrostot kell arányosan adagolni, majd langyos vízzel felhígítani. Az így előállított, teknőbe és tálakba osztott papírmasszából – a megfelelő állag és sűrűség elérése után, merítőszitákkal egyenként papír meríthető. Az ekképpen nyert papírlap a víz lecsurgatását követően méretre szabott textilanyagra simítható, majd a maradék nedvességfőlőleg szivaccsal történő leitatása után ruhaszárítóhoz csíptetve szárítható. A művelethez fokozott kezűgyesség kell, ugyanis a még nedves papír beszakadhat már a szitáról történő leválasztás során, vagy szétmállhat, így a folyamatot gyakran meg kell ismételni. Az elméleti ismeretek átadása és befogadása, valamint a leleményesség igénye szülte az esetlegesen elszakadt, még nedves lapok kiegészítését papírpéppel, az újraöntés megelőzéseként, ahogyan a restauráláskor is történik. A hagyományos, növényi rostokból előállított papíron kívül készülnek festett, színes papírok is, de a résztvevők fejleszthetik kreativitásukat is, virágszirmokkal és szárított virágfejekkel díszített papírivekkel, amelyeket előzőleg ők maguk otthon gyűjtenek és préselnek ki erre az alkalomra. Előfordul, hogy egy-egy diák a hagyományos papírt színes papírpép kanállal történő csepegtetésével is díszíti; a változatosság és a spontán ötletmegosztások végigkísérik a táborok egészét, amivel nemcsak egymást, hanem a tábor szervezőit és levezetőit is gazdagítják.

A kiszáradt, textilanyagtámaszról gondosan leválasztott, ivrét túrt papíriveket füzetekbe varrják, majd ezek felvarrása után kerülnek az így nyert könyvecskékre a karton alapú kötéstáblák, melyek gerince textiltől készül. A táblák könyvtesthez való illesztését lúdtollal vagy fapálcikával és tintával feliratozott, korhűre kivágott címkék ragasztása követi.

A diákok a papírfestést is kipróbálhatják, ami babkávés vagy cikóriakávés oldattal történik. A papíriveket bemeztik a lapos tálakba előkészített kávéoldatba, amíg az a papírív teljes felületét el nem lepi, majd a kívánt árnyalat fixálását egy másik, szintén lapos formájú, általában műanyag edényben ecetes-vizes oldat biztosítja. Az így nyert papírlapok szárítása szárítóállványon történik.

⁶ <https://romkat.ro/2022/07/09/leveltari-es-konyvrestauratori-tabort-tartottak-gyergyoszentmikloson/> (A letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

Bördíszítés, bőr kulcstartó készítése

A bőrrel való munkavégzés szerves része egy könyvkötő műhelyben zajló munkának, ezért a foglalkozásokon hangsúlyt kap a bőryanaggal végzett kézműves tevékenység is. Ennek egyik könnyen előállítható terméke a kulcstartó, amely a levéltárak biztonságát nyújtó kulcsoknak is kelléke lehet. A gyermekek a megadott sablon alapján körbevágják a bőrt, szívpapírból merevítőt is vágnak hozzá, belehelyezik a fémkarikát, megkenik ragasztóval az összehajtott, egyforma bőrréteg belsejét, majd az előre hevített typariumokkal kellő óvatosság mellett díszítik a külső bőrfelületet. A készlet legkedveltebb darabjai a Jézus-monogramot és a Mária-monogramot megjelenítő szerszámok. A bördíszítő eszközök a csíksomlyói ferencesek egykori könyvkötő műhelyének 17. századi szerszámkészlete alapján előállított hasonmások. Ezáltal a diákok közelebb kerülhetnek az erdélyi szerzetesrendek szerteágazó, kultúrateremtő tevékenységének megismeréséhez is.

Állományvédelmi műveletek végzése

Az iskolások a preventív konzerválás alapműveleteit a Csíksomlyón működő restaurátorműhelyben tanulhatják meg. Megtapasztalják a ph-toll fontosságát, amellyel a papír savassága vagy bázikussága állapítható meg. Száraz tisztítást végezhetnek ecsettel és porszívóval a számukra kikészített könyveken, ugyanakkor kipróbálhatják a Spirabilia munkaállomást is. Ezen kívül fakultatív módon bőrkötéseket tisztíthatnak puha rongy segítségével és ápolási műveleteket is végezhetnek rajtuk.

Levélbortékok hajtogatása

A levéltári tevékenységek egyik népszerű elfoglaltsága az origami. Korcsoporttól függően a gyermekeknek háromféle boríték hajtogatására van lehetőségük, amelyek nehézségi szintje életkor szerint különbözik. Eltérő típusú és méretű borítékokat tűrögethetnek, amelyeket színes papírból alkotott, szintén origami elemekkel díszíthetnek. A díszítő darabok ragasztását helyben, közösen főzött csirizzel ragasztják fel munkáikra. A kreatív foglalkozás alatt a boríték kialakulásának történetét is végighallgatják.

Dobozok hajtogatása

A fődobozok hajtogatását általában a nagyobb tanulók szokták igényelni. Az origami-dobozok készítéséhez nyolc darab, A4-es vagy A3-as szabvány méretű papírból négyzet alakúra kimetszett lapra van szükség, amelyet egyforma tűrésrend szerint hajtogatnak, majd négyesével összefűznek. Az ekképpen készült két egyforma dobozelem egymásra helyezéssel nyerhető a végleges doboz.

A foglalkozások célja

A tanulók változatos foglalkozásokon vehetnek részt, amelyek általában egy levéltár és könyvtár tartalmának genezise köré épülnek. Hogyan születik egy levél és egy könyv? Milyen anyagokból? Milyen eljárásokkal? Ha megsérül az idők során, hogyan javítják ki? Ugyanis ha tudjuk, hogyan keletkezik egy irat, vagy hogyan varrnak össze és kötnek be egy könyvet, ismerjük a lépéseket, az eljárások sorrendjét, akkor a visszaállításra is képesek lehetünk, ugyanis egy restaurálás folyamatában is ugyanaz történik, csak fordított sorrendben, vagyis a késztermékből, alkotásból az összetevők, elemek irányába haladunk.

A tanulók nemcsak az írott és nyomtatott egyháztörténeti emlékekkel, történelmi hagyatékunk forrásaival ismerkedhetnek meg, hanem azok őrzési feltételeivel és tárolási technikáival is. Számottevő gyakorlati tudást sajátíthatnak el a történelmi dokumentumok és kötetek anyagai keletkezésének és előállításának megtapasztalásával: papírkészítés, -festés, könyvkötészet, különböző pecsétek öntése, origami-levélboríték és -doboz készítés, bőrdíszítés, írógép- és indigóhasználat stb.

Az állományvédelmi alapismeretek és alapeljárások elsajátítása (szerves-szervetlen anyagok megkülönböztetése, a háztartási gépek használata a konzerválási-restaurálási beavatkozásokban a restaurátorműhely alapeszközeiként) mellett több gyakorlati célú, praktikus képességre tehetnek szert (újrahasznosítás, ételkészítés alapú ragasztóanyagok előállítása).

A magyar nyelvű levéltári anyag silabizálásával, a rövidítések feloldásával és a történelmi iratok tartalmának megfejtésével, amelyre a paleográfiai olvasásgyakorlat alatt kerül sor, elmélyíthetik nyelvemlékeink értelmezését, valamint szókincsünk gazdagságának felismerését és értékelését.

A levéltári oktatófoglalkozások összességében hozzájárulnak a fiatalok kreatív, szociális és kognitív készségeinek együttes fejlesztéséhez is. Mint tudjuk, a tapasztalati úton szerzett tudás maradandóbb, mert eredményesebb személyes működéshez vezet, ugyanis nem elméletekre, hanem a résztvevők saját, tényleges tapasztalataira, megélésére épül.

Eszköz- és kellékszükséglet foglalkozások szerint

1. Középkori és újkori oklevél (zárt és függőpecsétes): karton, lúdtoll, tinta, itatós, viaszrúd, viaszkanál, gyertya, zsinór, pecsétnyomó(k), házilag főzött piros gyurma (kicsiknek), betűnyomda (kicsiknek)
2. Függőpecséthez házi gyurma: $\frac{1}{4}$ kg liszt, 3 dl víz, 2 evőkanál só, 2 evőkanál olaj, 1 kiskanál citromsav, ételfesték, fémedény, elektromos rezsó vagy főzőlap (kb. 20 db pecsétre elegendő)
3. Gépelt levél: írógép, esetleg indigó, papír, szárazpecsétnyomó, gumibélyegző és tuspárna
4. Papírmerítés: cellulózrost vagy/és használt papír, víz, turmixgép, edények (mosdótál vagy műanyag kád), merítő sziták (farámára feszített és hozzárögzített szitaanyag,

- valamint egy vele megegyező méretű, szita nélküli fakeret), textilanyag (terítő, törülköző), szivacs, vasaló (szárítóállvány, prés), festékek, esetleg szárított növények, száraz nádszálak
5. Papírfestés: papír, kávé, ecet, víz, tálak
 6. Könyvkötés: papírlapok, textil (gázsinak), cérna, tű, olló, karton, ragasztó, ecsetek, gumihengerek, prés
 7. Csirizfőzés: rezsó, fémedény, liszt, víz, kanál
 8. Bőrdíszítés, bőrkulcstartó: fémkarika, bőrök, minták, olló, díszítő szerszámok, rezsó
 9. Origami dobozok, borítékok: színes papír, fénymásolópapír, esetleg ragasztó, színes szalvéta

Visszajelzések diákok és kísérő pedagógusok részéről

A program zárásaként fontosnak tartom az élmények, tapasztalatok megosztását a résztvevő diákok és tanárok, tanítók részéről, ami a továbbiakban segíti a diákprogramokat vezető levéltárost a tervezésben, a foglalkozások igény szerinti alakításában, esetleg módosításában. A visszajelzések szóban vagy írásban történnek, a rendelkezésre álló idő függvényében.

Az alábbiakban a tanulók és tanítóik benyomásaiból idézek néhányat:

- „Isten fizesse meg a lelkes fogadtatást, a kedves szavakat, a szakmai útmutatást, az ízletes teát és a foszlós kalácsot! Hálás köszönet! Szép emlékekkel és tartalmas élményekkel gazdagodtunk.”* (E. Cs. tanítónő, 4. oszt.)
- „Felejthetetlen élmény volt mindannyiunk számára, nagyon érdekes és izgalmas dolgokat tanultunk a mai nap. Köszönjük!”* (12. oszt.)
- „Hálásan köszönöm az élménydús, érdekes foglalkozásokat, a bensőséges hangulatot, a vendégszeretetet, valamint a szakmaiság magas fokát, amelyekkel gazdagodhattunk testben, lélekben.”* (W. E. tanítónő, 2. oszt.)
- „A tábor nagyon ötletes és kreatív volt, nagyon tetszett és a hely is szuper volt!”* (V.A. 7. oszt.)
- „Szuper volt! Remélem, jövőben is lesz. Életem Best Tábora!”* (E.O. 6. oszt.)
- „Nagy élmény volt! Hálás köszönet!”* (K.H.)
- „A legjobb tábor. Nekem nagyon tetszett, mert nagyon sok mindent csináltunk és az étel is nagyon finom volt. Egyszóval nagyon fantasztikus volt a tábor, én még máskor is szeretnék jönni.”* (Balázs, 11 éves)
- „Ez a tábor nagyon jó volt, mert volt sok dolog (...), s olyan volt, mintha visszamennénk az időben.”* (András, 11 éves)
- „A legjobb élményem az volt, hogy könyvet kötöttünk.”* (Olga, 11 éves)
- „Nekem az volt jó, amikor papírt öntöttünk.”* (Borika, 9 éves)
- „Nekem az tetszett, amikor mentünk a könyvtárba, és olvastunk, és amikor írógépeztünk.”* (Petra, 9 éves)

- „Olyan dolgokat tudtam meg, amiket nem tudtam: papírt készíteni, könyvet varrni. (...) Ez a legjobb tábor!” (Péter, 12 éves)
- „Leginkább ebben a táborban azt élveztem, hogy rengeteget kézműveskedtünk. (...) A papírmerítés volt a legfárasztóbb, de nagyon megérte. Minden nap után nagyon kifáradtam, de azért élveztem.” (Boróka, 11 éves)
- „Köszönöm, hogy eljöhettek ebbe a táborba! Sok mindent megtanultam, mint pl. a papírmerítést, papírból doboztűrőgetést, bőrből kulcstartó készítést, pecsételést, könyvkötést és sok minden mást.” (Cecília, 12 éves)

Tervek, jövőbeni elképzelések

Mivel az eddigi programok is igény és kereslet szerint alakultak, így újabban napirendre került a családi levéltári táborok és programok megszervezése. A Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár munkatársai 2018-tól kezdődően évente találkoznak a levéltárosok védőszentje, Szent Lőrinc emléknapja (augusztus 10.) környékén.⁷ A kétnapos rendezvény az első, szakmai megbeszélésre szánt időszakot követően mindig alkalmat nyújt egy családi programokkal átszőtt együttlétnek is, amely magában foglalhat hasonló tematikájú, oktató- és kézműves-foglalkozásokat is.

Mindemellett felmerült egyházi és kulturális eseményekhez, különböző évfordulókhoz társuló, tematikus rendezvényekbe való bekapcsolódás ötlete és igénye, utóbbi az érdeklődőbb plébánosok részéről, pl. munkaközösségi lelki napok keretében.

Ami a tematikabővítést illeti, a következő tevékenységekkel lehet szélesíteni a kínálatot: cipópecsét (függőpecsét) készítése méhviaszból, színes zsinór sodrása, ún. kötélverés a függőpecséttekhez (magyar királyi kiváltságlevelekhez piros-fehér-zöld színű, és császári kinevezésekhez fekete-sárga), vagy tinta előállítása korabeli receptek alapján (koromból, vasgalluszból).

Az eddigiekhez hasonlóan foglalkozásaink kínálatán, tartalmán az igények és a tapasztalatok figyelembevételével szándékozunk alakítani.

⁷ <https://romkat.ro/2019/08/27/leveltarosok-vandorgyulese/>; <https://romkat.ro/2021/08/17/leveltarosok-lorinc-napi-talalkozoja/>; <https://romkat.ro/2022/08/15/lorinc-napi-leveltaros-talalkozo/> (A letöltés ideje: 2022. szeptember 21.)

Gyűjteménylátogatás, pecsétöntés, oklevél- és könyvkészítés
a Gulafehérvári Főegyházmezei Levéltárban

Ismerkedés az oklevelekkel, állományvédelmi műveletek, dobozhajtogatás
a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltárban

